

AMERİKAN DIŞ POLİTİKASININ DAIMÎ AÇMAZI “DOST DESPOTLAR”: MISIR ÖRNEĞİ VE “BETERİN BETERİ KORKUSU”*

Dr. Öğr. Üyesi Can Donduran

İstinye Üniversitesi

İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

ORCID: 0000-0003-2737-1410

Öz

Tarih boyunca ABD dış politikasının temel belirleyicisi, liberal değerlere bağlılık ve güvenlik çıkarlarının gereklilikleri arasındaki gerginlikten kaynaklanan içsel ikilem olagelmıştır. Zaman zaman örtüşse de genelde çelişen bu iki unsur, ülkenin uluslararası seviyedeki tercihlerinin temelinde yer alırken, zor seçimleri ve tartışmalı hamleleri de beraberinde getirmektedir. Bu ikilemden beslenen sorunların başında gelen dost despotlar açmazının kökenleri ve günümüzdeki yansımaları, bu makalenin odağını oluşturmaktadır. ABD'nin, dış politika stratejisini ekseriyetle şeytanileştirilen bir “öteki”ye karşıtlık üzerinden oluşturulması yönündeki daimî eğilimi ve buna bağlı olarak doğan “beterin beteri korkusu”ndan kaynaklanan bu açmaz, özellikle Soğuk Savaş döneminde oldukça belirginleşmiştir. Süreç izleme tekniğine yaslanan bu çalışma, dost despotlar ikileminin evrimini inceleyerek bugüne yansımalarını Mısır örneği üzerinden analiz etmektedir. Arap Baharı sonrasında ABD-Mısır ilişkilerinde gözlemlenen değişimler, açmazın kökeninde radikal bir dönüşüm yaratmaktan çok uzaktır. ABD'nin siyasal kültüründen, dış politikadaki yaygın eğilimlerinden ve tarih içerisinde şekillenen davranış modelinden beslendiği kadar uluslararası dinamiklerin etkisine de açık olan dost despotlar sorunu, günümüzde, özellikle Orta Doğu ile ilişkili meselelerde merkezi konumunu korumaktadır. Söz konusu açmaz, zaman, mekân ve ortaya çıktığı dönemin dinamiklerinden bağımsız biçimde daimî bir dış politika sorunsalı haline gelmiştir. Bu haliyle dost despotlar, ABD dış politikasının tarihsel bir gerçeğidir ve herhangi bir dönem, bölge veya yönetimle sınırlı değildir.

Anahtar Sözcükler: Amerikan dış politikası, Arap Baharı, Dost despotlar, Mısır, Orta Doğu

“Friendly Tyrants” as the Constant Impasse of US Foreign Policy: The Case of Egypt and the “Fear of Worse”

Abstract

Throughout history, the primary determinant of US foreign policy has long been the inherent dilemma arising from the tension between commitment to liberal values and the requirements of security interests. These two oft-contradicting elements have been at the heart of the country's preferences at the international level and sometimes generated controversial decisions. This article focuses on the origins and contemporary reflections of the friendly tyrants problem. The impasse, nurtured by the tendency to shape US foreign policy through confrontation with an “other” and the resulting “fear of worse”, became particularly evident during the Cold War. Based on the process-tracing method, this study examines the evolution of the friendly tyrants problem and analyzes its current reflections through the Egyptian example. The friendly tyrants problem, influenced by international dynamics as well as the American political culture, its widespread foreign policy tendencies, and the long-standing behavioral pattern, maintains its central position today, especially regarding Middle East-related issues. Therefore, the question of friendly tyrants has become a persistent dilemma for US foreign policy, regardless of time, space, and the dynamics of the period under consideration. As such, the impasse is not limited to any period, region, or administration.

Keywords: US foreign policy, Arab Spring, Friendly tyrants, Egypt, , Middle East

* Makale geliş tarihi: 15.11.2021
Makale kabul tarihi: 23.07.2022
Erken görünüm tarihi: 30.03.2023

Amerikan Dış Politikasının Daimî Açmazı “Dost Despotlar”: Mısır Örneği ve “Beterin Beteri Korkusu”

Giriş

Siyaset söz konusu olduğunda bireyler sadece belirli çıkarlarının değil, aynı zamanda, inandıkları değer ve savundukları ilkelerin de eylemlere yansımaları beklentisindedirler (Hofstadter, 2008: xxxiii). Dış politika da bu beklentiden muaf tutulamaz. Bu durum, Amerikan toplumu özelinde, yüzyıllardır hararetle savunulan ve ulusal kimliğin inşa edilmesinde kilit rol oynayan demokrasi, insan hakları, bireysel özgürlükler gibi liberal değer ve ilkelerin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dış politikasının şekillenmesinde belirleyici etmenler olması arzusunda vücut bulur. Fakat değer odaklı bir dış politikanın ABD'nin geçmişten bugüne uluslararası alandaki tercihlerini açıklamaya yeteceğini söylemek mümkün değildir. 1898 yılındaki İspanyol-Amerikan Savaşı'nın yarattığı yapısal kırılma ve devamında ABD'nin eriştiği küresel güç statüsü, kaçınılmaz olarak güç siyasetine ilişkin kaygıları dış politika gündeminin merkezine taşımış ve realist görüşlerden beslenen jeopolitik hesaplamaların etkisini artırmasına yol açmıştır (Kissinger, 2015: 240, 246; Mandelbaum, 2016: 367-68; Mead, 2009; Zakaria, 1998: 181-82). Zaman zaman örtüşse de genelde çelişen liberal değerler ve jeopolitik kaygılar arasındaki rekabet, kuruluşundan bu yana ABD dış politikasının ortaya çıkmasındaki temel belirleyici olan içsel bir ikilemin doğmasına yol açmıştır. Liberal değerlere bağlılık ve içe dönük eğilimlerin, realist perspektiften tanımlanan ulusal çıkarın öncelenmesi arasında bir sarkaç gibi salınan Amerikan dış politikası, ele alınan döneme göre değişkenlik göstererek, Kurucu Babalar'ın (*Founding Fathers*)¹ öğütlerinden

1 Kurucu Babalar, ABD'nin İngiltere'den bağımsızlığını kazanmasında, anayasanın hazırlanmasında ve Amerikan kimliğinin oluşturulmasında fikir ve eylemleriyle öncü rol oynayan Amerikan tarihinin önemli şahsiyetlerini ifade etmek için kullanılır. Çeşitli kaynaklarda farklılık göstermekle birlikte Kurucu Babalar'ın George Washington, Thomas Jefferson, John Adams, Benjamin Franklin, Alexander Hamilton, John Jay ve James Madison isimlerini işaret ettiğine dair genel bir uzlaşma söz konusudur. ABD'nin Kurucu Babalar'ına ilişkin farklı görüşlerle ilgili olarak bkz.

bugüne uluslararası tercihlerin belirlenmesinde bir gerilim yaratmıştır (Mead, 2002: 3-10; Schweigler, 2003: 60).

ABD’nin küresel ölçekte benimsediği rolden ulusal çıkarın tanımlanmasına kadar pek çok alanda belirginleşen ve genel olarak toplumsal etmenler ile sistemik baskıların çelişen yöndeki etkilerinden kaynaklanan bu gerginlik, ABD’nin diğer ülkelerle kurduğu ilişkiler üzerinde de hayli etkilidir. Amerikan toplumunun liberal değerlere bağlılığı üzerinden şekillenen siyasal kültürü dış politika girdilerinin işlenmesinde en öncelikli rolü oynarken (McCormick, 2018: 11), sistemik baskı ve güç politikasının gereklilikleri, bu süreci çıkar odaklı bir yöne çekerler. Bu çerçevede, uluslararası sistem içerisinde değişen güç dengeleri ABD’nin konumunun görece olarak yaşadığı farklılaşma ve buna bağlı olarak şekillenen stratejik öncelikler nispeten dar tanımlı bir ulusal çıkarı dış politika tercihlerinin odağına yerleştiren unsurların başında gelmektedir. Özellikle Soğuk Savaş süresince ABD dış politikasının en çetrefilli ikilemi olarak ortaya çıkan “dost despotlar” (*friendly tyrants*) problemi tam olarak bu noktada şekillenir (Garfinkle, 1991: 221-222; Pipes ve Garfinkle, 1991b: xv). Marksizm karşısında yürütülen ideolojik mücadelenin ve güvenlik kaygılarının ön plana yerleştirilmesiyle doğan bu problem, demokratik olmayan ancak uluslararası komünizmle mücadelede Batı ile birlikte saf tutmayı vadeden yönetimlerle kurulan iyi ilişkilere işaret etmektedir. Realist bakış açısı bu yaklaşımı teşvik ederken idealist perspektiften bakıldığında, kökenleri çok eskiye dayanan Amerikan ideallerine bir ihanet olarak yorumlanan bu tutumun yarattığı tartışma, Soğuk Savaş boyunca ve sonrasında ABD dış politikasına ilişkin tartışmalardaki önemini muhafaza etmiştir (Wiarda, 1991: 3-7).

Ancak dost despotlar sorunuyla ilgili çoğunlukla göz ardı edilen en önemli nokta, bu ikilemin ne Soğuk Savaş’la ne de ideolojik mücadele ile sınırlı olmadığıdır. Açmazın temelinde yatan, ABD dış politikasının farklı dönemlerde yarattığı değişen “ötekisi” ve bunu şeytanileştirmeye yönelik belirgin eğilimidir. Bu “öteki”nin yönetimi ele geçirdiği ülkelerin sayısının artması korkusu, Washington’daki karar alıcıları, toplumun bağlı olduğu değer ve ilkeleri bir kenara bırakarak bazı ülkelerle yönetim biçimini, insan haklarına bakışını, diktatöryel eylemlerini önemsemeden dostane ilişkiler kurmaya itmektedir. “Beterin beteri korkusu” olarak adlandırılabilir bu korkunun Soğuk Savaş’ın bitmesiyle yok olmayacağını ön gören, hatta söz konusu tercihin daha da zor bir nitelik kazanarak “dost bir zorba ile hasım bir demokrasi” arasında şekillenebileceğini vurgulayan görüşlere rağmen (Huntington, 1996: 197-98),

Bernstein, R. B. (2009), *The Founding Fathers Reconsidered* (New York: Oxford University Press).

ikilemin 1990'lı yıllar ve sonrasında aldığı şekle dair incelemelerin azlığı şaşırtıcıdır.

Mevcut makale, birbiriyle ilişkili iki soruya cevap aramaktadır. Dost despotlar ikileminin doğmasına yol açan, ideolojik mücadele ile sınırlı olmayan, temel etmen nedir? Soğuk Savaş sonrasında, yakın geçmişte aynı ikilemin tekrar ABD dış politikasında belirleyici konuma yükseldiğini söylemek mümkün müdür? Arap Baharı protestolarının ardından ABD'nin 1970'li yıllardan beri yakın ilişkiler kurduğu Mısır'a yönelik olarak takındığı tutumun incelenmesi, dost despotlar sorununun 21. yüzyıldaki haline ışık tutmakla kalmayacak, farklı koşullar altında da olsa söz konusu bu ikilemin kökenlerinin "beterin beteri korkusu"nda yattığını ortaya koyacaktır.

Metodolojik olarak, olguların belirli bir nedenle doğrudan ilişkilendirilmesinde analize büyük bir kolaylık sağlayan süreç izleme yöntemi (George ve Bennett, 2005: 6-7), bu çalışmanın çerçevesini oluşturacaktır. Bu yöntem, çalışmalarda üç farklı amaçla kullanılmaktadır: (1) teoriyi test etme; (2) teori inşa etme (veya geliştirme); (3) sonuçları açıklama (Beach ve Pedersen, 2013: 11-12). Bu çalışmada, süreç izleme yöntemi üçüncü amaç için kullanılmakta ve önceden belirlenmiş bir olgunun nedensellik bağıyla bir unsura bağlanması hedeflenmektedir. "Açıklayıcı süreç izleme" olarak nitelen bu yöntem, ele alınan vaka ile ilgili olarak asgari yeterlikte bir sonuca ulaşmayı amaçlar (Coşkun, 2020: 83). Ayrıca, süreç izleme, "pozitivist ve yorumlamacı yaklaşımları bir araya getirerek" nedensellik mekanizmalarının daha kolay aydınlatılmasına zemin hazırlarken; analizin hem "ne" hem de "nasıl" sorularına cevap verebilmesini sağlar (Vennesson, 2008: 232).

Makalenin devamında öncelikle, ABD dış politikasının tarihsel evrimi ve gelişimi süresince ortaya çıkan içsel değer-çıkar ikilemi ve bu ikilemin dost despotlar sorunuyla arasındaki doğrudan ilişki incelenecek ve sorunun zaman ve bağlamdan bağımsız olarak şekillenen temel sebebi ortaya konacaktır. İkinci kısımda Arap Baharı protestoları süresince ve Hüsnü Mübarek rejiminin devrilmesinin ardından Washington'ın Mısır'a karşı takındığı tutumun analizi üzerinden ilk bölümde vurgulanan temel sebep test edilecek ve dost despotlar sorununun 21. yüzyıldaki yansımaları ele alınacaktır.

1. Dost Despotlar Açmazının Tarihsel Kökenleri ve Soğuk Savaş: Değer-Çıkar İkilemi ve Güç Kaygısı

1.1. Geçmişten Bugüne Amerikan Dış Politikasına Yön Veren Karşıt İlkeler: Düşünsel Temeller ve Maddî Etmenler

Amerikan toplumundaki hâkim görüşe göre dış politika sadece materyal çıkarlara hizmet odaklı olmamalı, bunu yaparken ahlaki değerleri de göz önünde bulundurmalıdır. Öyle ki salt *realpolitik* kaynaklı bir yaklaşımın Amerikan siyasal kültüründe yeri olmadığı konusunda neredeyse bir uzlaşma söz konusudur (Dueck, 2008: 33; Kristol, 1983). Bu durum, özünde paradoksal bir görüntüyü de beraberinde getirmektedir. ABD, kuruluşunun ilk yıllarında emperyalist girişimleri reddederken, Kuzey Amerika’da Kaçınılmaz Yazgı (*Manifest Destiny*) çerçevesinde yayılmacı bir tutum takınmış; güç üzerinden tanımlanan ulusal çıkar kavramını bir motivasyon unsuru olarak görmediğini iddia ederken farklı bölgelerdeki olaylar üzerinde belirleyici bir etki yaratmış; ve güç politikasına şiddetle karşı çıktığını vurgularken bir süper güce dönüşmüştür (Kissinger, 2015: 234). Liberal değerler odaklı bir yaklaşımla küresel güç kaygılarının gerekliliklerinin her dönem örtüşmesi mümkün olmadığı gibi dış politikanın rehberi olacak ilkeye dair bu çözümlenmesi güç çelişki, içsel bir ikilemin de Amerika dış politikasının merkezine yerleşmesine yol açmıştır (Powaski, 2019: 2). Dış politikaya ilişkin söylem ve eylemler arasında yarattığı kopukluğa ek olarak (Mearsheimer, 2001: 25), düşünsel faktörler ve materyal çıkarlar arasında Amerikan stratejisine yön vermeye ilişkin olarak ortaya çıkan bu rekabet, Washington’ın uluslararası seviyede pek çok zorlu tercihle yüz yüze kalmasına yol açmıştır. Dost despotlar ikilemi bunlardan sadece bir tanesidir.

Amerikan siyasal kültürünün üzerine bina edildiği “liberal gelenek” tarih boyunca etkisini yitirmeden ABD’nin dış dünyaya ve uluslararası siyasete bakışına etki etmiştir (Hartz, 1991). Farklı ölçülerde de olsa Amerikan stratejik kültürünün iki karşıt kolu olan “liberal öğretiyeye bağlılık ve sınırlı yükümlülük (*limited liability*)” yaklaşımlarının temelinde işte bu gelenek yatmaktadır (Dueck, 2008: 25-34). ABD dış politikası özelinde bu yaklaşımlardan beslenen dört farklı ekolün varlığından bahsetmek mümkündür. Bunlar, uluslararası (Wilsoncu), ilerlemeci (Jeffersoncu), realist (Hamiltoncu) ve ulusalcı (Jacksoncu) ekollerdir. Bunlardan ilk ikisi değer odaklı bir dış politikayı savunurken diğer ikisi çıkar odaklı bir bakışı benimsemişlerdir. Savunulan strateji doğrultusunda meşru ve gerekli görülen yöntemler bir diğer ayrım noktasını teşkil eder. Uluslararasılık daha pro-aktif bir stratejiyle liberal değerlerin -güç kullanımı dahil- gereken her yolla dünyaya yayılmasının şart

olduğu iddiasındadır. Buna karşın ilerlemeci görüş, içeride mükemmelleşmenin önemine vurgu yapar ve bu değerlerin iyi bir örnek oluşturmak suretiyle yayılmasını gerekliliğini iddia eder. Realist dış politika ekolü temsilcileri küresel angajmanın ticari çıkarların gereklilikleriyle sınırlı olmasının altını çizmektedir. Son olarak, ulusalcılar ise daha dar ve güç üzerinden tanımlanan bir ulusal çıkar kavramına bağlılık gösterir, Amerikan gücünün getirileri artırmak için kullanımını savunur ve daha geleneksel bir toplum algısından beslenirler (Mead, 2002).

ABD dış politikasına ilişkin birer ideal tip olarak nitelenebilecek bu yaklaşımların da net biçimde yansıttığı üzere değerler ve çıkarlar arasındaki çatışma, odakta yer alan prensibin izlenmesinde kullanılacak araç ve yöntemlere dair başka bir tartışmayla da birleşerek, ABD'nin uluslararası seviyedeki eylemlerinin kaynağında yer almaktadır. Kuruluşundan 1898 İspanyol-Amerikan Savaşı'na kadar yarım küre ölçeğinde şekillenen ve ülkenin sahip olduğu coğrafi avantajlarla desteklenen bir yalnızcılık politikasıyla belirginleşen içe kapanık bir dış politika izleyen ABD, bu tarihten sonra hızla uluslararası bir yaklaşım benimsemiştir. İki savaş arası dönemin yalnızcı politikalarını bir kenara bıraktığımızda, bu süreçte artan gücü ve genişleyen küresel rolü, uluslararası bir bakışı Amerikan dış politikası için tek sürdürülebilir yaklaşım haline getirmiştir ve Soğuk Savaş boyunca ve sonrasında bu durum devam etmiştir (Mandelbaum, 2016: 367-68).

Amerikan toplumu ve karar alıcılarının uluslararası siyasete bakışını derinden etkileyen bu değer-çıkâr ikilemi, tarih boyunca gözlemlenmesi mümkün bir davranış modelinin de ortaya çıkmasına yol açmıştır. 18. yüzyılın sonlarından itibaren Amerikan dış politikası, bir sarkacın yörüngesini takip edercesine liberal değerler ve jeopolitik kaygılarla bezeli güç hesapları arasında salınmıştır. Kimilerince döngüsel olarak algılanan bu davranış modeli (Perkins, 1962: 136-55), esasen bir gelgitten farklı değildir. Salınımın şiddeti ve belirginliği farklı yönetimler altında, farklı uluslararası bağlamlarda değişkenlik gösterse de çoğunlukla bağdaşmaz nitelikteki iki prensipler bütünü arasında dış politikayı şekillendirmek konusundaki sonu gelmeyen rekabet, sarkacın da hiç durmadan sallanmasına sebep olmakta ve ABD dış politikasına özgü bir davranış karakteri ortaya çıkarmaktadır.

Kuşkusuz, bu sarkaç benzeri davranış modeli ABD dış politikasının tek geleneksel özelliği değildir. Başka pek çok uluslararası aktörün tercihlerinde de etkili olan bir "öteki" yaratma eğilimi, ABD'nin de dış politikaya bakışının bir başka ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaratılan bu "öteki," sadece kendisine karşı geliştirilen stratejinin toplumsal ölçekte geniş kitlelerce desteklenmesini sağlamakla kalmaz, Washington'daki politika yapıcılar arasında görece bir uzlaşa yakalama amacına da hizmet eder. Ülkenin kuruluş döneminde ve 19. yüzyıl boyunca ABD dış politikasının "ötekisi" döneme damgasını vuran güç odaklı

çatışmalarla meşgul olması sebebiyle çürümüş ve yozlaşmış olarak görülen ve Eski Dünya olarak adlandırılan Avrupa’dır (Jonas, 2002: 337; Patrick, 2009: 1; Washington, 1796). Avrupa’yla özdeş olarak algılanan güç mücadelesi ve askeri çatışmaların karşıtlığı üzerinden kurgulanan dış politikanın 20. yüzyılın başında da devam ettiği ve İkinci Dünya Savaşı öncesi döneme kadar etkisini sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Dış politikayı kategorik bir “öteki” karşıtlığı üzerinden şekillendirme davranışı İkinci Dünya Savaşı sırası ve sonrasında da devam etmiş, önce Avrupa’nın faşist yönetimleri daha sonra da uluslararası komünizm bu karşıtlığın objesi olmuşlardır. Bu dönemde, söz konusu “öteki”ye karşıtlığın şiddetini arttıran, onu şeytanileştirmeye yönelik eğilim de güçlenir hale gelmiştir. Eski ABD Başkanı Ronald Reagan’ın bir konuşmasında Sovyetler Birliği’ni “şer imparatorluğu” olarak nitelemesi bu eğilimin en somut yansıması olarak değerlendirilebilir (Reagan, 1983). Aynı yaklaşımın ilerleyen dönemde de devam ettiğini göstermesi açısından bir diğer eski Amerikan Başkanı George W. Bush’un 2002 Ulusa Sesleniş Konuşması’nda Kuzey Kore, İran ve Irak’ı “şer eksenini” olarak işaret etmiş olduğu unutulmamalıdır (Bush, 2002).

Bir “öteki” yaratılması ve dış politikanın buna karşıtlık üzerinden şekillendirilmesi ülkenin enerjisinin odaklanması ve izlenen stratejinin ardındaki toplumsal desteğin konsolide olması açısından önemli rol oynamaktadır. Hedefe yerleştirilen bu “öteki”nin şeytanileştirilmesiyle birlikte uluslararası siyasetin iyi ve kötü arasında bir mücadeleye indirgenmesi eğilimi de aynı amaca hizmet etmektedir. Ayrıca, bu iki unsurdan müteşekkil yaklaşımın yarattığı bir diğer sonuç ise değer ve ulusal çıkarların gerekliliklerinin örtüştüğüne dair algının güçlü bir biçimde yerleşmesidir. Diğer bir ifadeyle, şer odağı olarak görülen bir rakibe karşı verilen mücadele Amerikan dış politikasının ahlaki boyutuyla çıkar odaklı realist bakış açısının uyumlu hale gelmesini -veya bu şekilde algılanmasını- sağlamaktadır. Bazı durumlarda demokrasi, insan hakları, zorbalığa karşı çıkma gibi değerlerden ilham alarak belirlenen dış politika, ABD’nin güvenlik çıkarlarının da gerektirdiği doğrultuda biçimlenebilir (Abrams, 2017: 244). Soğuk Savaş bu duruma oldukça net bir örnek teşkil etmektedir. Kimilerine göre sadece materyal çıkarları desteklemek için kullanılan söylemlerden ibaret olsa da (Walt, 2019: 27) bu süreçte, ABD kendisini şer odağına karşı özgür dünyayı koruma rolünü üstlenmiş bir aktör gibi konumlandırmıştır ki bu şekilde stratejik çıkarlarını savunmak adına yaptığı hamlelerin, evrensel liberal ilkelerin yayılması amacına da hizmet ettiğine dair inancı güçlendirmiştir (Wittkopf vd., 2008: 17). 11 Eylül saldırıları sonrası dönem de ABD dış politikasında benzer bir etki yaratmıştır. Güvenlik kaygıları şiddetlenirken dış politikanın düşünsel boyutu eşzamanlı olarak güçlenmiş, ulusal güvenliğin başta demokrasi olmak üzere liberal değerlerin yayılmasıyla

mümkün olacağına dair inanç Bush yönetiminin stratejisinin merkezine yerleşmiştir (Powaski, 2019: 103).

Bu daimî eğilimler ve davranış modelinin analizi, dost despotlar sorunu olarak adlandırılan ikileminin kökenine tarihsel açıdan ışık tutmaktadır. Bahse konu bu açmaz, en genel haliyle, “öteki” olarak değerlendirilene yakın veya onu destekleyen bir yönetimin, stratejik önemi ne olursa olsun herhangi bir ülkede iktidarı ele geçirme ihtimalinin yarattığı korkunun doğrudan bir sonucudur. “Beterin beteri korkusu” olarak ifade edilebilecek bu olgu, zaman, mekân ve bağlamdan bağımsız olarak ABD dış politikası üzerindeki belirleyici etkisini muhafaza etmektedir. Özellikle Soğuk Savaş’ta belirginleşen ve zaman zaman ikiyüzlülük eleştirilerine varan tepkilere yol açan bu ikileme dair kavramsal bir inceleme, sorunun ABD dış politikası üzerine yansımalarının ortaya konması açısından önemlidir.

1.2. Soğuk Savaş’tan Arap Baharı’na Dost Despotlar Sorunu

Dost despotlar açmazı, temelde, demokratik kurum yapılarına sahip olmamasına rağmen ABD karşısında dostane tavır takınan devletlere ekonomik, askeri ve politika destek sağlanıp sağlanmaması sorusu üzerinden şekillenmektedir. Bu çerçevede ele alındığında sorun, ABD’yi uluslararası çıkarları ve ulusal değerleri arasında bir çatışmayla baş başa bırakan güvenlik ve ideoloji arasında bir seçimden ibarettir (Mandelbaum, 1991: 257). Söz konusu açmazın tohumları, Soğuk Savaş’tan çok öncesinde, 19. yüzyıl ortalarında bulunmaktadır. Derin kökleri ve kimi ABD dış politika seçimleri üzerindeki büyük etkisi düşünüldüğünde, sorunun özünün hiçbir zaman kolayca ve tamamen çözülemeyecek olmasında gizli olduğu söylenebilir (Haass, 1991: 519). Amerikan tarihin derinliklerinde, siyasal kültürün meydana getirdiği ayrışmadan beslenen bu problem, “Kaçınılmaz Yazgı” üzerinden meşrulaştırılan müdahalelerden Wilsoncu müdahalecilik yanlıları ve yalnızcılık destekçileri arasında 1920’li yıllarda ortaya çıkan mücadelelere kadar birçok kez ABD dış politika tartışmalarının merkezinde yer almıştır (Garfinkle, 1991: 232). Benzer şekilde Soğuk Savaş süresince girilen ideolojik mücadele de demokratik olmayan devletlerle kurulan dostane ilişkilerin dış politikada stratejik çıkarlar ve liberal değerler arasında algılanan yakınsamanın doğrudan bir uzantısıdır. Stratejik çıkarların öne çıktığı durumlarda Washington’ın desteğini demokratik olmayan ama komünizm karşıtı tutum takınan devletlere yöneltmesi, dış politikayı değerler perspektifinden değerlendirenlerin eleştirilerinin temel sebebinin oluşturur. Sistemik faktörlerin dış politikayı belirlemedeki etkisinin belirli durumlarda iç faktörlerin yarattığı etkinin önüne geçmesi şaşırtıcı olmamakla beraber özgür dünyayı savunmak iddiasıyla hareket eden ABD’nin

liberal değerleri savunmak adına liberal ve demokratik olmayan yönetimlere kısmen bel bağlaması da Amerikan dış politikasındaki içsel çelişkiyi güçlendirmiştir.

Kimilerine göre ABD'nin, kendi temel değerlerine karşı olan rejimlerle iş birliği yapması, bu despotik rejimlere belirli ölçüde destek vermesi, stratejik olarak hatalı olduğu gibi tarihsel gerçeklikten de kopuktur (Kagan ve Kristol, 2000: 17-20). Kimileri ise dış politikada çıkarların gerçekçi bir biçimde savunulmasının ve geri kalmış toplumların kendi kaderlerini tayin etmeleri için verilmesi arzulanan desteğin istemsizce de olsa söz konusu devlette Marksist bir devrime yol açabileceği kaygısının altını çizerek, dost despotlar sorununun bir anlamda kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. Buna göre, geleneksel nitelikteki otokrasiler, totaliter -Marksist- despotluğa göre daha hoş görülebilir niteliktedir (Kirkpatrick, 1979). Gözlemlenebileceği üzere ikinci görüş, sadece Soğuk Savaş'ta değil, ABD dış politika tarihinin genelinde benimsenen yaklaşımı ortaya koymaktadır. Demokratik olmayan rejimlerin alternatifi -ABD dış politikasının şer odağı “öteki”si- mevcut uluslararası konjonktüre göre değişiklik gösterse de Amerikan stratejisinin eksenini ayındır. Pragmatik olarak nitelenebilecek bu yaklaşımın temelinde yatan unsur, mevzu bahis demokratik olmayan dost yönetimin yerini alabilecek alternatif hükümetlerin ABD'ye karşı tutumlarına ilişkin belirsizliktir. Bir rejimle ortaklıktan sadece demokratik olmaması sebebiyle uzaklaşmak veya demokratikleşme adımlarını dışarıdan dayatmak, ancak mevcut muhalefetin yönelimlerinden emin olmakla kabul edilebilir bir strateji halini alır. Aksi takdirde, dış politikanın birinci önceliği konumundaki “öteki” ile mücadeleye zarar vereceğinden bu tarz değer odaklı bir yaklaşımın verimsiz sonuçlar doğuracağı açıktır (Garfinkle, 1991: 247; Mandelbaum, 1991: 258-59). Soğuk Savaş sırasında bu açmazın gittikçe belirginleşmesine yol açan temel sebep de budur. “Kötünün iyisi” olarak nitelenebilecek bir tutumla ABD, komünizme karşı verdiği mücadelenin, ahlaki boyutuyla birlikte düşünüldüğünde, dost despotlarla kurulan ilişkilerin yaratacağı ikilemden daha öncelikli olduğu kanaatiyle hareket etmiştir (Garfinkle, 1991: 238; Haass, 1991: 515). Diğer bir ifadeyle, “beterin beteri korkusu,” liberal demokratik değerlerin dış politika arenasında gerektiğinde ikinci plana atılabileceğine dair güçlü bir inanç yaratmıştır. Olası yönetim değişikliklerinin yol açacağı belirsizlik -Marksist bir yönetimin iktidara gelme riski- ABD'nin söz konusu ülkelerde statükocu bir tutum takınmasına ve gerektiğinde otokratların ihtiyaç duyduğu desteği açıktan veya örtülü biçimde sağlamasına zemin hazırlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde de ABD'nin dış politikasını şeytani bir öteki üzerinden şekillendirme ve genel stratejisini bu eksende oluşturma eğilimleri devam etmiştir. Esasen, bir geçiş dönemi olan 1990'lı yıllar Amerikan dış politikasında, ortaya çıkan birçok stratejik fırsatın yanı sıra, ulusal çıkar

tanımlanması ve tutarlı bir dış politika çerçevesinin oluşturulmasına ilişkin hararetli tartışmalara sahne olmuştur (Haass, 2021; Hoffmann, 1989; Kristol, 1990). Dış politikanın öncelikli yönünün ve dolayısıyla “öteki”nin bulunamamış olmasından kaynaklı bu tartışmalara son veren, 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen terörist saldırılardır. Bu tarihten sonra dış politikanın odağına, liberal demokratik değerlerin yayılması hedefini de kapsayacak biçimde tanımlanan “terörle savaş” yerleşirken (“National Security Strategy of the United States of America”, 2002), şeytani “öteki” rolünü de Orta Doğu kaynaklı köktendinci terörist gruplar üstlendi. Bu tarihten sonra, beterin beteri korkusu ABD dış politikası bağlamında sürekliliğini korurken; değişen, yalnızca korkunun işaret ettiği düşman olmuştur. Kısacası, komünizmin yerini köktenci terörizmin aldığı 21. yüzyılın başlangıcından itibaren ABD dış politikası tekrar fabrika ayarlarına geri dönmüştür. Bush yönetimi tarafından şekillendirilen bu stratejinin liberal boyutu başta Irak’ta kazanılan olumsuz tecrübeler olmak üzere birçok sebeple zaman içerisinde zayıflasa da genel çerçeve son döneme kadar muhafaza edilmiştir.

Dost despotlar sorununun doğmasının altında yatan etmen olan “beterin beteri korkusu” ise bu ikilemin dış politika gündemindeki yerini ve yarattığı tartışmanın derinliğini belirleyen unsur da söz konusu ülkedeki siyasi istikrar ve demokratik olmayan rejimin sağlamlığıdır. Dost bir despot tarafından yönetilen ülkede uluslararası boyutta etki yaratma potansiyeline sahip bir kriz veya insancıl kaygıları göz ardı edilemez boyuta getirecek büyüklükte olaylar mevcut değilse dostane ilişkilerin sürdürülmesi Washington açısından görece kolay hale gelmektedir. Ancak ne zaman ki bu ülkede medyanın ilgisini de çekebilecek büyüklükte ekonomik, siyasi veya insani bir kriz meydana gelir, o zaman değer odaklı endişelerin güvenlik kaygılarının ardına atılması gittikçe güç bir hal alır (Pipes ve Garfinkle, 1991b: xvi-xvii). Geçmişte, Nikaragua’dan Endonezya’ya, Pakistan’dan İran’a kadar çeşitli ülkelerde gelişen krizler, ABD’nin demokratik olmayan rejimlerle kurduğu yakın ilişkilerin sorgulanmasına yol açarken, Washington’daki karar alıcıları kimi zaman güvenlik çıkarları açısından sorun yaratabilecek tercihler yapmaya itmiştir (Pipes ve Garfinkle, 1991a). Özellikle, Soğuk Savaş’ın sonlarına doğru İran ve Nikaragua’daki dost yönetimlerin ABD ile ilgili görüşleri hiç de olumlu olmayan muhalif gruplarca devrilmesi, yapılan bu tercihlerin şiddetle sorgulanmasına yol açmıştır (Kirkpatrick, 1979).

Bu bağlamda, 2010 yılı sonunda patlak veren ve kısa süre içerisinde Orta Doğu’nun neredeyse tamamına yayılan Arap Baharı sürecinde gelişen olaylar, Amerikan dış politikası açısından tarihin tekerrür etmesi olarak değerlendirilebilir. Öncelikli olarak, stratejik odağı Asya’ya kaydırmak, Rusya ile ilişkileri iş birliği merkezli bir çerçeveye oturtmak gibi amaçları bulunan Barack Obama yönetimini, geçmişteki birçok ABD yönetimi gibi Orta Doğu meselelerine ağırlık vermek yönünde zorlaması, Arap Baharı’nın Washington’a

yarattığı temel güçlük olmuştur (McFaul, 2018: 209). Ayrıca, Amerikan yönetimini liberal değerlere bağlılık ve stratejik çıkarlar arasında net bir tercihe zorlayan protestolar, özellikle dost despotların yönetimi altında olan ülkelerde ABD dış politikası için önemli bir sınav teşkil etmiştir. Mısır'da Hüsnü Mübarek, Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali ve Yemen'de Ali Abdullah Salih gibi uzun yıllar boyunca ülkelerindeki radikal İslamcı örgütler ve iktidar arasında bir bariyer oluşturma iddiasıyla ve bölgedeki öncelikli Amerikan müttefiki İsrail'in güvenliğini tehdit etmekten kaçınmak suretiyle ABD ile iyi ilişkiler geliştirmeyi başarmış despotik liderlerin otoritesine yönelik demokratik taleplerden beslenen bu ayaklanmalar, Amerikan karar alıcılarını hayli zorlamıştır (Fitzgerald ve Ryan, 2014: 94).

Genel olarak, Arap ülkelerindeki ayaklanmalar karşısında ABD'nin izlediği ihtiyatlı ve zaman zaman tutarsızlık olarak nitelenecek derecede kararsız bir hal alan politikanın kökeninde, ayaklanmalar sonrası döneme ilişkin belirsizliğin ve bundan beslenen beterin beteri korkusunun yattığını belirtmek mümkündür. Ayaklanmaların başında odağı despotik rejimlerin baskısı altında ezilen göstericilere destek vermekten ziyade görevdeki hükümetleri reform yönünde teşvik etmek olan ABD dış politikası, önce Bin Ali'nin ardından Mübarek'in devrilmesiyle kaçınılmaz olarak değer odaklı bir bakışa evrilmiştir (Abrams, 2017: 220; Cohen, 2015: 337). Dost despotlar ikileminin ABD dış politikası üzerinde 21. yüzyıldaki etkisi tam da bu süreçte belirginleşir. Bu bağlamda, uzun yıllardır despotik rejimlerle yönetilen ve otuz seneden fazladır ABD ile yakın ilişkileri bulunan Mısır örneğinin detaylı bir analizi oldukça aydınlatıcı olacaktır. İlişkilerin Arap Baharı'na kadar olan süreçteki biçiminin yanı sıra ayaklanmalar sırası ve sonrasındaki Amerikan yaklaşımı, dost despotların günümüzde hala hayatta olduğunun, ABD dış politikası için merkezi bir soruna işaret ettiğinin ve Washington'ın tarihten ders çıkarma konusundaki eksikliğinin kavranması adına oldukça kritik önemdedir.

2. Mısır'da Arap Baharı ve ABD Tutumu

2.1. Kararsız Dost: Mübarek Döneminin Sonu

Orta Doğu, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ABD dış politikasının düşünsel unsurları ve stratejik kaygıların birbirinden keskin biçimde ayrışması sebebiyle Washington açısından en sorunlu bölgelerin başında gelmektedir (Wiarda, 2011: 107). Liberal demokratik değerlerin bölgede yayılmasını teşvik etmek ile İsrail'in ve enerji transfer yollarının güvenliğini sağlamak gibi birbiriyle her koşulda uyuşmayan çıkarların gerektirdiği stratejiyi takip etmeye çalışan ABD, bölgedeki istikrarsızlık ve krizler karşısında yapmak durumunda kaldığı tercihlerde dönem dönem hayli zorlanmış ve iki yüzlülük suçlamalarına varan eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır.

Bölgenin genelinde dalga dalga yayılan Arap Baharı ayaklanmaları da benzer sorunları beraberinde getirmiştir. Özellikle, hassas Camp David barışının önemli bir parçası olan, bu sürecin başlamasıyla birlikte ABD ile ilişkileri olumlu bir düzlemde ilerleyen Mısır'da patlak veren ayaklanmalar, Washington'u ucu karanlık bir tünelin içerisine sürüklemiştir (Dueck, 2015: 75). Mısır'daki rejimin istikrarı, bölgesel güvenliğin artması ve İsrail'e yönelik tehdidin güçlenmemesi adına önemli görüldüğünden bu ülke, 1970'li yılların sonundan bu yana, İsrail'in ardından en çok Amerikan yardımı alan ikinci ülkedir ve bu durum gösterilerin başladığı dönemde de devam etmekteydi (McBride, 2018; Momani, 2003: 88-90; Morsy, 1986). Orta Doğu'daki dost despotların en önemlilerinden biri olan Mübarek yönetimine karşı demokratik taleplerden beslenen toplumsal ayaklanmaların ABD dış politikası açısından sebep olduğu temel sorun, olası bir rejim değişikliği senaryosunda iktidarı ele geçirme ihtimali en yüksek olan grubun, göstericilerin siyasal örgütlenme ve kısa ve orta vadeli gelecek vizyonu içeren bir bilinçten yoksun yapısı da göz önünde bulundurulduğunda, İslamcı Müslüman Kardeşler (İhvan) olduğu yönündeki yaygın kanaattir (Abrams, 2017: 104; Clinton, 2014: 346). Dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un Başkan Obama'ya Mısır'daki olaylara karşı ihtiyat yönünde tavsiyede bulunurken bu yaklaşımı protestocu öğrencilerle yaptığı görüşmelerdeki gözlemleriyle açıklaması bu durumun en net göstergesidir (Clinton, 2014: 289-90). Bu bağlamda, ABD, Mısır'daki Arap Baharı ayaklanmaları çerçevesinde, "İslamcı bir partinin iktidara gelmesine yol açmadan demokratik talepleri desteklemek" olarak tanımlanabilecek çözümü güç bir ikileme yüz yüze gelmiştir (Hamid, 2011: 40). Diğer bir ifadeyle, Washington ayaklanmaların başında, odağına liberal değerleri alan bir bakış açısıyla demokratik talepleri desteklemek ile bölgede İsrail'in güvenliğini zayıflatma ve doğacak istikrarsızlıkla enerji arzını aksatma potansiyeline sahip olması dolayısıyla en büyük tehdit olarak gördüğü siyasal İslam'ı otuz seneden fazladır baskılayarak iktidardan uzak tutan eski dostuna sahip çıkmak arasında sıkışıp kalmıştır ve bu durum, ABD stratejisinin şekillenmesinde belirgin bir rol oynamıştır. Dönemin dış politika karar alıcılarının yönelimlerini de doğrudan şekillendiren analogiyi oluşturan 1979 İran İslam Devrimi'nden edinilen tecrübeler, Mısır'da da benzeri bir süreç sonucunda demokratikleşme yönündeki adımların radikal gruplarca ele geçirilmesi korkusunu yaratarak, Washington'ın başta ihtiyatlı ve görece statükocu bir yaklaşım sergilemesine yol açmıştır (Clinton, 2014: 285).

ABD'nin Mısır'daki ayaklanmalara karşı takındığı, pek çok açıdan tutarsız gibi görünen fakat aslında temel karakteristiği belirsizlik ve kararsızlık olan tutumun kaynağı, beterin beteri korkusunun 21. yüzyılda aldığı halden başka bir unsur değildir. Sürecin başında, baskıcı statükonun reforme edilmek suretiyle devamını hedefleyen stratejisiyle Washington, aktif bir rol oynamaktan

kaçınarak sahadaki gelişmeleri gözlemlemeyi seçmiştir (Obama, 2011; Reuters, 2011). Mübarek rejiminin reformlara karşı isteksiz bakışının kısa süre içerisinde netleşmesinin ardından ise ABD kendisini, kurucu değerlerine bağlılık kaygısı ve bir dost despotu aniden terk etmenin Mısır'da ve benzer nitelikte dostane ilişkileri bulunan diğer ülkelerde yaratacağı kaygılar arasında bocalar durumda bulmuştur (Forsythe, 2011: 786). Mübarek sonrası döneme ilişkin belirsizlik ve endişelere rağmen ABD neticede tercihini, protestocuların demokratik taleplerine destek vermek ve Mübarek rejiminin sona ermesini sağlamak yönünde kullanmak durumunda kalmıştır (Fabbrini ve Yossef, 2015: 67). Henry Kissinger başta olmak üzere pek çoklarınınca diğer demokratik olmayan müttefiklerde güvensizlik hissi uyandıracacağı ve ABD imajını zedeleyeceği gibi gerekçelerle hatalı olarak değerlendirilen bu tercih (Harding, 2011; Singh, 2012: 124), bir krizle karşı karşıya kaldıklarında dost despotların ABD dış politikasını içerisine sürükledikleri zorlukların bir yansıması olması açısından oldukça öğretici niteliktedir.

Arap Baharı sürecinde Mısır'daki olaylara yönelik ABD tutumunun, dost despotlar sorunuyla ilintili olarak ortaya çıkardığı diğer bir husus da siyasal geçiş süreçlerinin, açmazın yarattığı zorlukların boyutunu bir kat daha artırdığı gerçeğidir. Geçiş dönemi öncesinde ve sırasında takınılacak tutumun nasıl belirleneceği sorusu bu noktada öne çıkmaktadır. Müttefik otoriter rejimin, olası halefinin aksine ABD'nin çıkarlarının savunulmasına destek olduğu ve buna devam edeceği varsayımından yola çıkarak desteklenmesi, bu noktadaki ihtimallerden biridir. Baskıcı statükoya güçlü bir demokratik alternatifin var olmadığı durumlarda daha da güçlenen bu eğilim, Amerika'nın kuruluş ilkelerine bağlılık iddiasıyla çelişirken, aynı zamanda, ABD'nin mevzu bahis dost despotu reformlara ikna ederek arzulanan yönde bir değişimi sağlayabilme kapasitesine sahip olmadığı kabulünden de beslenir. Bir diğer olasılık da yozlaşmış otoriter rejimlere yönelik ABD desteğinin, evrensel liberal değerlerin yayılmasının teşviki amacıyla kesilmesidir. Her ne kadar idealist görünse de bu seçenek, takip eden sürece ilişkin belirsizlikler ve bunların Amerika'nın stratejik çıkarlarına verebileceği hayati zararlar düşünüldüğünde politik maliyeti çok yüksek, görevdeki yönetim açısından oldukça riskli sonuçlara gebe bir nitelik taşır (Haass, 1991: 507-8).

Genel hatlarıyla betimlenen bu ikilem, Mısır özelinde ABD dış politikasının yaşadığı gelgitlerin temelinde yatmaktadır. Eski dost ve önemli bir müttefik olan Mübarek rejiminin istenilen çizgiye yaklaşmak suretiyle iktidarda kalmasını sağlama çabasının ilk etapta Amerikan stratejisini şekillendirmesi ve sahadaki gelişmeler bunun mümkün olmadığını gösterene kadar bunda ısrar edilmesi, diğer seçeneğin yaratacağı belirsizliğin sebep olduğu betterin betteri korkusunun açık bir yansımasıdır. Genel olarak değerleri ve stratejik çıkarlarını dengeleme arayışındaki ABD'nin bu tutumunun kökeninde yer alan bir diğer

unsur da protestocuların siyasal kimliklerine ve gelecek vizyonlarına ilişkin yeterli bilgi sahibi olunmamasıdır (Cohen, 2015: 337). Mısır örneğinde bu durum daha da belirginleşirken, ülkedeki köktenci muhalefetin geçmişten bu yana sahip olduğu toplumsal örgütlenme kapasitesi ve etki kabiliyetinin, rejimin devrilmesinin yaratacağı tehdidi daha da ciddileştirdiğini söylemek mümkündür (Nafi, 2017: 35; Rogan, 2018: 503). Bu görüş, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton tarafından da net biçimde dile getirilmiştir: “Mübarek’in düşmesi yirmi beş yıl sonra olumlu sonuçlara yol açabilir; ancak, bugünden o zamana kadarki süreç Mısır halkı için, bölge için ve bizim için çok çalkantılı olacaktır” (Clinton, 2014: 285). Buna ek olarak, protestocuların gelecek vizyonu oluşturacak bir siyasi örgütlenmeden yoksun olmaları, Mübarek sonrası döneme ilişkin bir plana sahip olmamaları gibi hususlar, ABD’nin kararsız bir politika çizgisi benimsemesine yol açan diğer etmenlerdir (Clinton, 2014: 346). Neticede bu kararsızlık, alandaki gelişmelerin gözlemlenmesine odaklı tepkisel bir politikaya yol açarak dost despotlar sorununun ABD dış politikasını paralize etmeye varan etkisini açıkça gözler önüne sermiştir.

Mübarek rejiminin devrilmesi dost despotlar sorununun tamamen sona erdiği anlamına gelmediği gibi, Mısır’ın artık bu kategoride değerlendirilemeyeceği sonucunu bile doğurmaktan uzaktır. 28 Ocak 2011’de istifa eden Mübarek sonrasındaki dönemde ABD’nin bu ülkeye karşı takındığı tavır, adeta yeni bir dost despot arayışı olarak nitelenebilecek kadar tartışmalıdır. Bu süreç ayrıca, dost despotların Washington’daki dış politika yapıcılar tarafından çözümlenerek bitirilmesi gereken bir sorundan ziyade stratejik gerekliliklerin bir yan etkisi ve ihtiyaç duyulan müttefikler olarak görüldüğüne dair tartışmaların da hararetlenmesine yol açmıştır. Bu durum, kaçınılmaz olarak, ABD’nin liberal demokratik değerlere bağlılık söyleminin güçlü vurgusuyla stratejik çıkarları söz konusu olduğunda tercih ettiği eylemler arasındaki mesafeye ve kopukluğa ilişkin şüpheli bakışı da güçlendirmektedir.

2.2. Arap Baharı Sonrasında Mısır’a Yönelik ABD Dış Politikası

ABD’nin kuruluşundan bu yana Orta Doğu’ya yönelik bakışımı ve politikasını şekillendiren etmenler hayli çeşitlilik göstermiştir. Oryantalist mitlerden beslenen Amerikan ilgisi misyonerlik faaliyetleriyle bölgeye uzanmış ve zaman içerisinde hem ekonomik hem de stratejik bir boyut kazanmıştır (Oren, 2007). Savaş sonrası dönemde ise jeostratejik ve ekonomik etmenlerin zaman zaman liberal kaygılarla birleşerek ABD dış politika tercihlerinin merkezine oturduğu görülmektedir. Kritik bir kesişim noktası olan Orta Doğu, bu dönemde ABD için sadece petrol değil daha derin pek çok stratejik ve ekonomik anlam ifade etmektedir (LaRouche, Jr., 2002). Bunlara, İsrail ile ilişkilerin özel

karakteri, bu ülkenin güvenliğinin sağlanmasının önemi, enerji transfer yollarının güvenliğinin ve uygun fiyatlı enerji arzının gelişmiş ABD müttefikleri için hayati önemi de eklendiğinde Amerikan Orta Doğu politikasının temel hatları ortaya çıkmaktadır. Bu derece çeşitli çıkarların kesiştiği bir bölge olması, bölgesel aktörlerin siyasal karakteri de düşünüldüğünde dost despotların Orta Doğu'da yoğunlaşması sonucunu doğurmaktadır. Suudi Arabistan'dan Ürdün'e, Mısır'dan Birleşik Arap Emirlikleri'ne kadar pek çok demokratik olmayan bölge ülkesi zaman içerisinde ABD ile yakın ilişkiler kurarak ulusal ve bölgesel seviyede statükoyu muhafaza etmeye çabalamıştır.

ABD'nin bu dost despotlara karşı tutumu ve bu ülkelerdeki krizlere yaklaşımı da söz konusu ülkenin yukarıda sayılan çıkarlara etkisine, sahip olduğu doğal kaynaklara ve coğrafi konumuna göre şekillenmiştir. Örneğin, Bahreyn'deki donanma üssü ve bölgedeki doğal kaynaklar düşünüldüğünde ABD'nin Körfez Bölgesi'ndeki bir krize Libya veya Mısır'dakinden daha farklı yaklaşmasını beklemek şaşırtıcı değildir. Benzer şekilde başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerindeki rejim karşıtı toplumsal hareketleri desteklemekten kaçınan Washington'un farklı ülkelerde tam ters bir yol izlemesi de bu durumun bir sonucudur. Esasen, ABD pragmatizminin bir ürünü olan dost despotların dış politikada araçsallaştırılarak işlevselleştirilmesi ancak bu şekilde uygulanabilir bir dış politika alternatifi haline gelmektedir. Bu bağlamda, Mısır'daki Arap Baharı ayaklanmaları açısından belirleyici olan Mübarek rejimine alternatif olarak sunulan yönetimin ABD çıkarlarıyla uyumsuz doğasıdır. Mısır'daki bir istikrarsızlığın veya İsrail ile barışı sürdürme konusunda çekinceleri olan ve Hamas'a yakın bir hükümetin bu ülkede iktidarda bulunması pek çok açıdan Amerikan çıkarlarına ters bir durum oluşturacaktır. Bunun yanında, geçmişten bu yana Mısır demografik, siyasal ve kültürel olarak Orta Doğu'nun (özellikle Arap dünyasının) öncü ülkesi olarak görülmektedir (Wiarda, 2011: 120). Bu ülkede yaşanacak ABD çıkarlarına ters bir kırılmanın bölgeye yayılması riski Amerikan karar alıcıları açısından göze alınması mümkün olmayan boyuttadır. ABD'nin Arap Baharı ayaklanmaları sırası ve sonrasında bu ülkeye yönelik tutumunu şekillendiren de bu sayılan unsurlar olmuştur.

Mübarek rejimi karşısındaki güçlü demokratik taleplerle şekillenen halk ayaklanmalarının ihtiyatlı bir sürecin ardından da olsa ABD tarafından desteklenmesi ve nihayetinde yaklaşık otuz yıllık diktatörlüğün kısa sürede yıkılması, Washington'ın Orta Doğu politikası açısından bir devrin kapandığı algısına yol açmıştır (Gelvin, 2012: 47-80). Dost despotlar sorunu perspektifinden bakıldığında ise ilk etapta sorunun kökleştiği ülkelerden birinde bu ikircikli durumun sona erdiği kanısına varmak bile mümkündür. Başkan Obama'nın Arap Baharı ayaklanmalarının başlamasından da önce, 2009 yılında vurguladığı bölgedeki hükümetlerin halkların iradesini yansıtmasına destek verme, demokrasinin dışarıdan dayatılmasına şiddetle karşı çıkma ve demokratik

yollarla seçilen yönetimlerle dostane ilişkiler geliştirme vaatleri, bu beklentilerin güçlenmesine yol açmıştır (The White House Office of the Press Secretary, 2009). Sürecin devamındaki gelişmeler ise ABD dış politikasının özünde değişen çok bir şey olmadığını ortaya koymuştur.

Esasen, rejimin devrilmesini takip eden dönemde Mısır'daki siyasi manzara, buraya kadar yeri geldikçe altı çizilen Amerikan endişelerini doğrular biçimde gelişmiştir. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, ülkenin siyasi arenasında Selefiler ve Müslüman Kardeşler'den müteşekkil İslamcı muhalefetin gücü artmış ve bu yükseliş, parlamentodaki sandalyelerin neredeyse %70'inin bu iki grup tarafından kazanıldığı 2011 yılı Kasım ayındaki ilk seçim sonuçlarına açıkça yansımıştır (BBC News, 2012). İzleyen yılda düzenlenen başkanlık seçimleri de beklendiği üzere Müslüman Kardeşler'in adayı Muhammed Mursi'nin ezici üstünlüğüyle sonuçlandığında, Mübarek sonrası Mısır'ın ABD'nin korkularını körükleyecek biçimde şekilleneceği de ortaya çıkmıştır. Mısır'ın demokratik olarak seçilmiş ilk lideri olan Mursi yönetimi ile ilişkileri, Başkan Obama'nın önceki vaatleriyle paralel olarak, olumlu bir düzleme yerleştirme arzusu, bu ilk dönemde ABD stratejisinin temel belirleyici unsuru olarak öne çıkmaktadır. İsrail'in güvenliği, bölgesel istikrar ve Mısır halkının taleplerinin karşılanması güdüsüyle Obama yönetimi bu süreçte -başka seçenek bulunmadığından veya pragmatik dürtülerin etkisiyle- iki ülke arasındaki güçlü bağları muhafaza ederek ılımlılaşmayı teşvik edebileceğini ve ülkede demokrasinin ve insan haklarının kök salmasına destek olabileceğini düşünmüştür (Fabbrini ve Yossef, 2015: 70).

Ancak yönetimdeki neredeyse bir yılı içerisinde Mursi'nin İsrail'le ilişkilerin ve Camp David sürecinin olduğu gibi devam ettirileceği vurgusu dahi ABD'nin endişelerini dindirmeye yetmemiştir (Duman, 2020: 381-82). Yeni yönetimin kadın haklarına yaklaşımı ve ülkedeki Kıpti azınlığa karşı tutumuyla somutlaşan ayrımcı uygulamaları Mısır toplumu içerisindeki desteği azaltırken, başta Hamas'a yönelik sempati olmak üzere pek çok eğilim Mursi liderliği altında Mısır'ın ABD dış politikasının beklentilerine uygun hareket etmekten uzak olduğu kanaatini yaygınlaştırmıştır. Bu noktada vurgulanması gereken diğer önemli hususlar ise ABD-Mısır iş birliğinin Mısır'ın toplumsal ve ekonomik dinamikleri açısından taşıdığı kritik önemdir. Öncelikle, Mısır toplumu ve siyasi hayatı içerisinde ordu mensuplarının ayrıcalıklı konumu ve bu ayrıcalıkların ABD ile iyi ilişkilerin devamına doğrudan bağlı olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Benzer şekilde, pek çok ürünün üretimini elinde bulunduran Mısır Ordusu'nun ülke ekonomisindeki büyük rolünün devamı ve teçhizat modernizasyonu, teknolojik gelişmelerin takibi gibi noktalarda ABD yardımına duyduğu ihtiyaç ve Camp David barışının sürdürülmesi gerekliliği de bu noktadaki tutumu şekillendiren önemli unsurlardır (Masoud, 2011: 25-26). Bu çerçevede, ABD ile iyi ilişkileri tehdit etme potansiyeli taşıyan herhangi bir

liderin Mısır'ın başında olmasının ordu açısından sahip olunan ayrıcalıklı konumun ve ulusal güvenliğin tehlikeye atılması anlamı taşıdığı söylemek yanlış olmaz.

ABD perspektifinden bakıldığında ise 1970'li yıllardan bu yana devam eden yardımların hizmet ettiği en önemli amaç İsrail'in güvenliğini ve bölgesel istikrarı tehdit eden bir Mısır'ın ortaya çıkmamasıdır. Ayrıca, ABD'nin Orta Doğu'daki dost despotlarından belki de en önemlisi olan Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler altındaki Mısır'ı hem kendi hanedanına hem de bölgesel barışa yönelik bir tehdit unsuru olarak konumlandırması da Mısır tarihinin ilk seçilmiş lideri olan Mursi'nin ABD çıkar ve beklentileriyle uyumsuz politikalara yöneleceği algısının güçlenmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, General Abdülfattah es-Sisi liderliğinde 3 Temmuz 2013'te gerçekleştirilen darbe, ABD dış politikasının Mübarek sonrası dönemdeki kalıcı şeklini belirlemiştir. Söylemde yönetimin demokratik bir sivil gruba devredilmesi çağrılarını yineleyen Washington (The White House Office of the Press Secretary, 2013), pratikte bir kez daha ehven-i şer olarak nitelenebilecek bir tercihle Mısır'da askeri bir yönetime bel bağlamış Sisi yönetimini açıkça kınamaktan imtina etmiştir (Fisher, 2013). Diğer bir ifadeyle, "öteki" olarak etiketlenmiş İslamcı bir siyasal partinin demokratik yollarla da olsa iktidara gelmiş olması beterin beteri korkusunu tetiklemiş ve stratejik çıkarlar bir kez daha değer odaklı kaygıların önüne geçerek yeni bir dost despotun doğuşuna giden kapıyı aralamıştır. Devam eden süreçte yaptığı seçimlerle iktidarını perçinlemeyi başaran Başkan Sisi, Mısır'ın yeni Mübarek'i olurken; ABD'nin Mısır'a yaklaşımı, pratikte Arap Baharı öncesindeki süreçte bulunduğu noktaya geri gelmiştir.

Bu durumun ilk ve belki de en net göstergesi olarak, Mısır'da ordunun yönetimi ele geçirmesiyle sonuçlanan sürecin ABD yönetimi tarafından hiçbir zaman açıkça "darbe" ifadesiyle nitelenmemesi gösterilebilir. Bu tutumun arkasındaki sebeplerden biri, Washington'ın söylemsel olarak demokratik değerlere bağlılık iddiasıyla çelişmekten kaçınmasıdır. Fakat esas neden, 1970'li yılların sonundan bu yana Mısır'a yönelik olarak devam eden büyük ölçekli yardımların sekteye uğramaması arzusudur. Sürecin darbe olarak adlandırılması, sadece bu yardımların meşruiyet zeminini zayıflatacağı için değil, aynı zamanda, yardımlara devam edilmesinin önünde yasal bir engel teşkil edeceği için de özellikle kaçınılan bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır (Hudson, 2013; Kirkpatrick, 2018: 241-43). Bu çerçevede, Obama, Trump ve Biden yönetimleri altında ABD'nin Mısır'a yardımları, çeşitli kısmi kısıtlamalarla da olsa halen Arap Baharı öncesi dönemdeki yoğunluğunda sürmekte ve yılda ortalama 1,4 milyar dolar seviyelerine ulaşmaktadır (Egypt: Background and U.S. Relations, 2021: 29-31). Bu destek, Mübarek döneminde olduğu gibi Mübarek sonrası dönemde de ülkenin askeri, ekonomik ve politik yapısını şekillendiren temel unsurların başında gelmektedir.

Yardımların aynı yoğunlukla devam etmesinin yanında, Biden yönetiminin göreve gelmesinden bu yana ABD-Mısır ilişkilerinin genel çerçevesinde bir değişiklik göze çarpmamaktadır. Daha kurumsal bir temel üzerinde yürütülmekte olan ilişkilerin odağında, Washington'un Mısır'daki insan hakları ihlallerine dair hassasiyeti yerleştirilmiştir (Reuters, 2020; United States Department of State, 2021). Esasen, Donald Trump dönemi sonrasında ABD dış politikasında yaşanan kırılmanın etkisinin giderilmesi adına Biden yönetiminin liberal değerlere bağlılık üzerinden biçimlenen bir politika izlemesi ve bu doğrultuda bölgedeki bazı ülkelerle ilişkileri yeniden gözden geçirmesi şaşırtıcı değildir (Mead, 2020: 4; The New York Times, 2020). Ancak, Mısır özelinde bu gözden geçirme, ilişkilerin dostane doğasını değiştirmeye yetecek boyuta ulaşmaktan uzaktır. Diğer bir ifadeyle, söylemde kalan insan hakları ve demokrasi vurguları, Mısır Devlet Başkanı Sisi'nin dost despot statüsünün temelini sarsacak derecede güçlü ve kararlı değildir. Mısır'ın, ABD'nin Orta Doğu politikasının uzun yıllardır kritik sütunlarından biri olduğu gerçeğine bölgede görece azalan ABD nüfuzu ve askeri varlığını da eklediğimizde, yakın gelecekte bu hususta bir değişiklik yaşanması da çok olası görünmemektedir.

Sonuç olarak, Arap Baharı süreci ve sonrasında Mısır'daki siyasi ve toplumsal gelişmeler karşısında ABD'nin izlediği dış politika, beterin beteri korkusunun özellikle bazı ülkelerle ikili ilişkilerin alacağı biçim açısından ne kadar belirleyici olabileceğini göstermesi açısından kritik önemdedir. Bunun yanında, bu süreç, dost despotlar sorununun geçmişten bugüne ABD dış politikasının analizinde göz önünde bulundurulması gereken temel unsurlardan birisi olduğunu da ortaya koymaktadır. Ülkedeki demokratik taleplerin desteklenmesi hususunda kararsız ve ihtiyatlı olarak nitelenebilecek bir yaklaşımın Washington'ın bakışına hâkim olmasına yol açan bu unsur, Mübarek sonrası dönemde ise "öteki"nin demokratik iktidarındansa yönetimi askeri güç aracılığıyla ele geçiren hükümetin tercih edilmesi sonucunu doğurmuştur. Diğer bir ifadeyle, Washington, bölgesel politikasını karşıtlık üzerinden belirlediği, çıkarlarını tehdit eden köktenci grupların elindeki demokratik bir yönetimden baskıcı ve otoriter eğilimleri aşıkâr olan askeri bir yönetimi tercih ederek, kendisi açısından en kötü senaryo olarak tanımlanabilecek gelişmeleri bertaraf etmeyi seçmiştir. ABD dış politikasının içsel ikilemini belirgin bir biçimde yansıtan bu süreç, liberal demokratik değerlere odaklanan bir dış politika anlayışının stratejik önceliklere boyun eğmek durumunda kaldığı bağlamı göstermesi bakımından da hayli önemlidir. ABD-Mısır ilişkileri özelinde ise Arap Baharı kazanımlarının iki yıl kadar bir süre içerisinde geriye sarıldığı söylenebilir. Devrim sonucunda değişen, dost despotlar sorununa yol açan dinamikler değil, sadece dostane ilişkiler geliştirilen despotun ismi olmuştur.

Sonuç

ABD açısından kökenleri hayli eskiye uzanan dost despotlar açmazına yol açan etmenler Amerikan dış politikasını kuruluştan bugüne şekillendiren, stratejik çıkarlar ve liberal kaygılar arasındaki bir salınma denk düşen içsel değer-çıkar ikileminden beslenmektedir. Her koşulda baki olan bu ikilem, çeşitli tartışmalı tercihleri de beraberinde getirmektedir. Dost despotlar sorunu da bu tartışmalı kararlardan birisidir. Dost despotlar açmazının doğuşunda ABD dış politika geleneğinin ve siyasal kültürünün etkisi, sadece değer-çıkar ikilemiyle sınırlı değildir. Ayrıca, ABD’nin, dış politika stratejisini ekseriyetle şeytanileştirilen bir “öteki”ye karşıtlık üzerinden oluşturulması yönündeki daimî eğilimi de bu noktada önemli rol oynamaktadır. Buna bağlı olarak, “beterin beteri korkusu” olarak kavramsallaştırılan ve söz konusu “öteki”nin güçlenmesinden duyulan korkuya işaret eden endişeler, dost despotlar sorununa yol açan temel unsurlardan bir diğerini oluşturmaktadır.

Köktencilikle birlikte ABD dış politikasının özellikle son yaklaşık yirmi yıldaki ötekisi haline gelen olgunun ABD’nin hem çıkarlarına hem de değerlerine ters düşen İslamcılık olması, kaçınılmaz olarak dost despotlar sorununun belirginleştiği coğrafyanın da Orta Doğu olması sonucunu doğurmuştur. ABD dış politikasında pragmatik eğilimlerin ve dış politika kararlarına etki eden kültürel faktörlerin doğrudan etkisiyle şekillenen dost despotlar açmazının belirleyici niteliği çeşitli ekonomik, stratejik Amerikan çıkarlarının kesiştiği bu bölgede güçlenmektedir. Altı çizilmelidir ki Amerikan siyasal kültürünün liberal demokratik değerler üzerindeki belirgin vurgusu bu durumun bir “açmaz” halini almasının temel sebebidir. Diğer bir ifadeyle, demokratik olmayan rejimlerle kurulan olumlu ilişkilerin bir sorun olarak görülmesi, ABD toplumu ve politika yapıcılarının bu rejimlerin yoksun olduğu değerlerin önemine duydukları kati inançtan kaynaklanmaktadır. Ancak, değer odaklı bu yaklaşım ABD dış politikasının tek belirleyicisi olmadığı gibi Orta Doğu özelinde pek çok zaman çıkar odaklı yaklaşımın gölgesinde kalmaktadır.

Çıkar odaklı perspektiften ele alındığında ise dost despotlar sorunu, küresel bir gücün dış politikasının kaçınılmaz bir uzantısıdır. Amerikan çıkarlarının korunması adına araçsallaştırılan otoriter rejimlerle kurulan dostane ilişkiler Amerikan değerlerinin yeterince gözetilmediğine ilişkin tartışmaları körüklerken Washington’un dış politikaya ilişkin söylem ve eylemleri arasındaki mesafenin de açılmasına sebep olmaktadır. Buna ek olarak, demokratik olmayan farklı müttefikler benzer krizlerle karşılaştığında ABD’nin takındığı ikircikli tutum, dost despotlara karşı benimsenen yaklaşımın pek çok farklı faktörden etkilendiği göstermesi açısından önemlidir. Otoriter bir lider tarafından yönetilen müttefikin bölgesel statükoya bakışı, sahip olduğu doğal kaynaklar, olası bir rejim değişikliğinde en güçlü alternatifi kim olduğu ve tabii ki İsrail ile ilişkilere

yaklaşımı, Amerikan karar alıcılarının tercihlerini belirgin biçimde etkilemektedir.

Değerleri ve çıkarları arasında bir sarkaç gibi salınan ABD dış politikasının Arap Baharı sürecinde karşılaştığı en büyük sınavlardan biri kuşkusuz Mısır'daki ayaklanmalar olmuştur olmuştur. Bu bağlamda, Camp David barışından bugüne Amerikan yardımlarının en büyük alıcılarından biri olan ve Arap Baharı'nın devrimci dalgalarından ciddi olarak etkilenen bir ülke olarak Mısır, dost despotlar açmazının günümüzde aldığı biçimin incelenmesi açısından net bir örnek oluşturmaktadır. Ayaklanmaların başlangıcında ihtiyat ve tereddütle şekillenen ABD yaklaşımı, zaman içerisinde demokratik talepleri destekleyen bir biçim olsa da uzun yıllardır iyi ilişkiler kurmuş olduğu Hüsnü Mübarek liderliğindeki diktatörlüğün devrilmesi sonrasında yaşanan gelişmeler, idealist dış politikanın sınırlarını ABD açısından net biçimde ortaya çıkarmıştır. İslamcı uygulamaları temel alan Mısır tarihinin ilk demokratik yönetimine karşı başta takınılan pragmatik tutum, kısa sürede eskiye dönüşü beraberinde getirmiş ve Washington, birçok çeşitli sebepten ötürü bu demokratik hükümeti deviren askeri darbeyi üstü kapalı olarak da olsa olumlu karşılamıştır. 2013 yılındaki darbeden bu yana geçen süreç göz önünde bulundurulduğunda, ABD'nin Orta Doğu'daki bir dost despotun yerini bir diğeriyle doldurduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, dost despotlar açmazının ABD dış politikasında kronikleşen bir problem halini aldığı görülmektedir. Dostane ilişkiler kurulmuş olan otokratik liderin arkasında bırakacağı siyasal boşluk ve bunun getirmesi muhtemel belirsizliğin yarattığı endişe, Amerikan dış politika anlayışının merkezindeki değer-çıkara ikilemini körüklemek suretiyle bu sorunu sürekli yeniden üretmektedir. Bu bağlamda, sorunun uluslararası siyasal dinamiklerden ziyade Amerikan siyasal kültürünün doğrudan bir sonucu olduğunun altı çizilmelidir. Ayrıca, bu durum, söz konusu ikilemin zaman, mekân ve ortaya çıktığı dönemin dinamiklerinden bağımsız şekilde daimî bir dış politika sorunsalı haline gelmesine de yol açmaktadır. Dost despotlar açmazı, ABD dış politikasının tarihsel bir gerçeğidir ve bir dönem, bir bölge ya da herhangi bir yönetim ile sınırlı değildir. ABD dış politika yaklaşımında radikal bir dönüşüm yaşanmadığı sürece ortadan kalkmasını beklemek, gerçeklikten hayli kopuk bir yaklaşımın ürünü olacaktır.

Kaynakça

- Abrams, Elliott (2017), *Realism and Democracy: American Foreign Policy after the Arab Spring* (New York: Cambridge University Press).
- BBC News (2012), "Egypt's Islamist Parties Win Elections to Parliament", 21 Ocak. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-16665748> (14.11.2021).
- Beach, Derek ve Rasmus Brun Pedersen (2013), *Process-Tracing Methods: Foundations and Guidelines* (Ann Arbor: University of Michigan Press).
- Bush, George W. (2002), "State of the Union Address". <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html> (24.10.2021).
- Clinton, Hillary Rodham (2014), *Hard Choices: A Memoir* (New York: Simon & Schuster).
- Cohen, Warren I (2015), *The New Cambridge History of American Foreign Relations: Challenges to American Primacy, 1945 to the Present* (New York: Cambridge University Press).
- Coşkun, Bezen Balamir (2020), "Dış Politika Analizinde Bir Yöntem Olarak Süreç İzleme", Coşkun, Bezen Balamir ve İnan Rüma (Der.), *Dış Politika Analizi: Konu, Kuram, Yöntem* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları): 77-96.
- Dueck, Colin (2008), *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy* (Princeton: Princeton University Press).
- Dueck, Colin (2015), *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today* (New York: Oxford University Press).
- Duman, Ahmed Hayri (2020), "Leaders and Egyptian Foreign Policy: Individual Factors During Nasser and Morsi Periods", *Ortadoğu Étütleri*, 12 (2): 369-390.
- Egypt: Background and U.S. Relations (2021), RL3300330 (Congressional Research Service).
- Fabbrini, Sergio ve Amr Yossef (2015), "Obama's Wavering: US Foreign Policy on the Egyptian Crisis, 2011-13", *Contemporary Arab Affairs*, 8 (1): 65-80.
- Fisher, Max (2013), "Another Reason Why the U.S. Hasn't Condemned Egypt's Coup: One High-Level Personal Relationship", *Washington Post*, 11 Temmuz. <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2013/07/11/another-reason-why-the-u-s-hasnt-condemned-egypts-coup-one-high-level-personal-relationship/> (14.11.2021).
- Fitzgerald, David ve David Ryan (2014), *Obama, US Foreign Policy and the Dilemmas of Intervention* (New York: Palgrave Macmillan).
- Forsythe, David P. (2011), "US Foreign Policy and Human Rights: Situating Obama", *Human Rights Quarterly*, 33 (3): 767-789.
- Garfinkle, Adam (1991), "Friendly Tyrants: Historical Reckoning", Pipes, Daniel ve Adam Garfinkle (Der.), *Friendly Tyrants: An American Dilemma* (London: Macmillan): 221-251.
- Gelvin, James L. (2012), *The Arab Uprisings: What Everyone Needs to Know* (New York: Oxford University Press).
- George, Alexander L. ve Andrew Bennett (2005), *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences* (Cambridge, Mass: MIT Press).
- Haass, Richard (2021), "Present at the Disruption: How Trump Unmade U.S. Foreign Policy", *Foreign Affairs*, September/October 2020. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-08-11/present-disruption> (04.11.2021).
- Haass, Richard N. (1991), "Friendly Tyrants: A Policy Primer", Pipes, Daniel ve Adam Garfinkle (Der.), *Friendly Tyrants: An American Dilemma* (London: Macmillan): 507-519.

- Hamid, Shadi (2011), "The Rise of the Islamists: How Islamists Will Change Politics, and Vice Versa", *Foreign Affairs*, 90 (3): 40-47.
- Harding, James (2011), "Henry Kissinger: My Friends and Enemies", 14 Mayıs, *The Times*. <https://www.thetimes.co.uk/article/henry-kissinger-my-friends-and-enemies-wt03mg7pwmc> (06.11.2021).
- Hartz, Louis (1991), *The Liberal Tradition in America: An Interpretation of American Political Thought Since the Revolution* (San Diego: Harcourt Brace Jovanovich).
- Hoffmann, Stanley (1989), "What Should We Do in the World?", *The Atlantic*. <https://www.theatlantic.com/past/docs/politics/foreign/hoffman.htm> (15.10.2021).
- Hofstadter, Richard (2008), *The Paranoid Style in American Politics and Other Essays* (New York: Vintage Books).
- Hudson, John (2013), "Obama Administration Won't Call Egypt's Coup a Coup", *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2013/07/08/obama-administration-wont-call-egypts-coup-a-coup/> (14.11.2021).
- Huntington, Samuel P. (1996), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (New York: Simon & Schuster).
- Jonas, Manfred (2002), "Isolationism", DeConde, Alexander, Richard Dean Burns ve Fredrik Logevall (Der.), *Encyclopedia of American Foreign Policy Vol. II* (New York: Charles Scribner's Sons): 337-351.
- Kagan, Robert ve William Kristol (2000), "Introduction: National Interest and Global Responsibility", Kagan, Robert ve William Kristol (Der.), *Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy* (San Francisco: Encounter Books): 3-24.
- Kirkpatrick, David D. (2018), *Into the Hands of the Soldiers: Freedom and Chaos in Egypt and the Middle East* (New York: Viking).
- Kirkpatrick, Jeane J. (1979), "Dictatorships & Double Standards", *Commentary*. <https://www.commentary.org/articles/jeane-kirkpatrick/dictatorships-double-standards/> (03.11.2021).
- Kissinger, Henry (2015), *World Order: Reflections on the Character of Nations and the Course of History* (London: Penguin Books).
- Kristol, Irving (1983), "Toward a Moral Foreign Policy", *Wall Street Journal*, 15 Kasım. https://scholar.google.com.tr/scholar?cluster=16322135103105477478&hl=en&as_sdt=2005&scioldt=0,5 (17.12.2019).
- Kristol, Irving (1990), "In Search of Our National Interest", *Wall Street Journal*, 7 Haziran (New York, N.Y., United States: Dow Jones & Company Inc).
- LaRouche, Jr., Lyndon H. (2002), "The Middle East As A Strategic Crossroad". https://larouchepub.com/pr_lar/2002/020602_zayed_speech.html#container (30.07.2022).
- Mandelbaum, Michael (1991), "Reflections on the Friendly Tyrants Dilemma Today", Pipes, Daniel ve Adam Garfinkle (Der.), *Friendly Tyrants: An American Dilemma* (London: Macmillan): 257-262.
- Mandelbaum, Michael (2016), *Mission Failure: America and the World in the Post-Cold War Era* (New York: Oxford University Press).
- Masoud, Tarek (2011), "The Road to (and from) Liberation Square", *Journal of Democracy*, 22 (3): 20-34.
- McBride, James (2018), "How Does the U.S. Spend Its Foreign Aid?". <https://www.cfr.org/backgrounder/how-does-us-spend-its-foreign-aid> (06.11.2021).

- McCormick, James M. (2018), "Introduction: The Domestic Sources of American Foreign Policy", McCormick, James M. (Der.), *The Domestic Sources of American Foreign Policy: Insights and Evidence* (Lanham: Rowman & Littlefield): 1-18.
- McFaul, Michael (2018), *From Cold War to Hot Peace: The Inside Story of Russia and America* (London: Allen Lane).
- Mead, Walter Russell (2002), *Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World* (New York: Routledge).
- Mead, Walter Russell (2009), "Review of Habits of Empire: A History of American Expansion, by Walter T. K. Nugent", *Foreign Affairs*, 87 (6). <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/2008-11-06/habits-empire-history-american-expansion> (25.05.2021).
- Mead, Walter Russell (2020), "Transcript: Dialogues on American Foreign Policy and World Affairs: A Conversation with Former Deputy Secretary of State Antony Blinken". <https://s3.amazonaws.com/media.hudson.org/Transcript-%20Dialogues%20on%20American%20Foreign%20Policy%20and%20World%20Affairs-%20A%20Conversation%20with%20Former%20Deputy%20Secretary%20of%20State%20Antony%20Blinken.pdf> (14.11.2021).
- Mearsheimer, John J. (2001), *The Tragedy of Great Power Politics* (New York: Norton).
- Momani, Bessma (2003), "Promoting Economic Liberalization in Egypt: From U.S. Foreign Aid to Trade and Investment", *Middle East Review of International Affairs*, 7 (3): 88-101.
- Morsy, Soheir A. (1986), "U.S. Aid to Egypt: An Illustration and Account of U.S. Foreign Assistance Policy", *Arab Studies Quarterly*, 8 (4) (Pluto Journals): 358-389.
- Nafi, Basheer M (2017), *The Islamists: A Contextual History of Political Islam* (Johannesburg: Afro-Middle East Center).
- "National Security Strategy of the United States of America", (2002). <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2002/> (04.11.2021).
- Obama, Barack H. (2011), "All Governments Must Maintain Power through Consent, Not Coercion". <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2011/01/28/president-obama-situation-egypt-all-governments-must-maintain-power-through-consent-> (06.11.2021).
- Oren, Michael B. (2007), *Power, Faith, and Fantasy: America in the Middle East, 1776 to the Present* (New York: W.W. Norton & Co).
- Patrick, Stewart (2009), *Best Laid Plans: The Origins of American Multilateralism and the Dawn of the Cold War* (Lanham, Md: Rowman & Littlefield Publishers).
- Perkins, Dexter (1962), *The American Approach to Foreign Policy* (Cambridge: Harvard University Press).
- Pipes, Daniel ve Adam Garfinkle (Der.) (1991a), *Friendly Tyrants: An American Dilemma* (London: Macmillan).
- Pipes, Daniel ve Adam Garfinkle (1991b), "Introduction", Pipes, Daniel ve Adam Garfinkle (Der.), *Friendly Tyrants: An American Dilemma* (London: Macmillan): xv-xxv.
- Powaski, Ronald E. (2019), *Ideals, Interests, and U.S. Foreign Policy from George H. W. Bush to Donald Trump* (New York: Palgrave Macmillan).
- Reagan, Ronald (1983), "The "Evil Empire" Speech". <https://voicesofdemocracy.umd.edu/reagan-evil-empire-speech-text/> (24.10.2021).
- Reuters (2011), "US Urges Restraint in Egypt, Says Government Stable", 25 Ocak. <https://www.reuters.com/article/ozatp-egypt-protest-clinton-20110125-idAFJOE700KF20110125> (06.11.2021).

- Reuters (2020), "Biden Aide Blinken Voices Concern About Rights Group in Egypt", 20 Kasım. <https://www.reuters.com/article/us-egypt-rights-biden-idUSKBN2802UJ> (14.11.2021).
- Rogan, Eugene L. (2018), *The Arabs: A History* (London: Penguin Books).
- Schweigler, George (2003), "Domestic Sources of US Foreign Policy", May, Bernhard ve Michaela Hönicke (Der.), *The Uncertain Superpower: Domestic Dimensions of U.S. Foreign Policy After the Cold War* (Berlin: Springer): 57-66.
- Singh, Robert (2012), *Barack Obama's Post-American Foreign Policy: The Limits of Engagement* (London: Bloomsbury Academy).
- The New York Times (2020), "The New World Order That President Biden Will Inherit", 16 Kasım. <https://www.nytimes.com/2020/11/15/opinion/biden-foreign-policy-international-relations.html> (14.11.2021).
- The White House Office of the Press Secretary (2009), "Remarks by the President at Cairo University". <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-Cairo-university-6-04-09> (14.11.2021).
- The White House Office of the Press Secretary (2013), "Statement by President Barack Obama on Egypt". <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/07/03/statement-president-barack-obama-egypt> (14.11.2021).
- United States Department of State (2021), "Secretary Blinken's Meeting with Egyptian Foreign Minister Shoukry". <https://www.state.gov/secretary-blinkens-meeting-with-egyptian-foreign-minister-shoukry-2/> (14.11.2021).
- Vennesson, Pascal (2008), "Case Studies and Process Tracing: Theories and Practices", Porta, Donatella Della ve Michael Keating (Der.), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective* (Cambridge: Cambridge University Press): 223-239.
- Walt, Stephen M. (2019), "The End of Hubris", *Foreign Affairs*, 98 (3): 26-35.
- Washington, George (1796), "Farewell Address". <https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=15&page=transcript> (24.10.2021).
- Wiarda, Howard J. (1991), "Friendly Tyrants and American Interests", Pipes, Daniel ve Adam Garfinkle (Der.), *Friendly Tyrants: An American Dilemma* (London: Macmillan): 3-20.
- Wiarda, Howard J. (2011), *American Foreign Policy in Regions of Conflict: A Global Perspective American Foreign Policy in the 21st Century* (New York: Palgrave Macmillan).
- Wittkopf, Eugene R., Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley (2008), *American Foreign Policy: Pattern and Process* (Belmont: Thomson/Wadsworth).
- Zakaria, Fareed (1998), *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role* (Princeton: Princeton University Press).